

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ імені В.І.ВЕРНАДСЬКОГО

КОРНІЙЧУК Костянтин Сергійович

УДК [930.22+004.9]656 (477)(043.3)

**ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ
В ТРАНСПОРТНОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ**

27.00.02 – документознавство, архівознавство
27 - Соціальні комунікації

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук
із соціальних комунікацій

Київ - 2019

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

Робота виконана в Харківській державній академії культури,
Міністерство культури України

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Філіпова Людмила Яківна,
Харківська державна академія культури,
професор кафедри інформаційних технологій

Офіційні опоненти: доктор наук із соціальних комунікацій,
Шевченко Олена Василівна,
Одеський національний політехнічний
університет,
професор кафедри інформаційної діяльності та
медіа-комунікацій

кандидат наук із соціальних комунікацій,
Кудлай Вячеслав Олегович,
Маріупольський державний університет,
доцент кафедри культурології та інформаційної
діяльності

Захист відбудеться 27 грудня 2019 р. о 12.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.165.01 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського за адресою: 03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3.

З дисертацією можна ознайомитися в читальному залі бібліотекознавчої літератури Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за адресою: 03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3.

Автореферат розіслано 26 листопада 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат наук із соц. комунікацій

Л. А. Литвинова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується швидким збільшенням обсягів інформаційних ресурсів, що призводить до необхідності раціональної організації інформації та забезпечення повноцінного і оперативного доступу до неї, зокрема на транспортних підприємствах. У цих умовах документальне забезпечення управління сучасної транспортної компанії характеризується активним впровадженням нових інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), одним з напрямків яких є формування систем електронного документообігу (СЕД) організації, які створюють сучасні умови його обігу, зберігання та використання, забезпечуючи ефективний і оперативний процес прийняття управлінських рішень.

Для транспортного комплексу України, що охоплює сукупність усіх видів транспорту, питання формування СЕД має виняткове значення, обумовлене необхідністю постійного інформаційного супроводження розвитку держави та поглиблення культурного, політичного та економічного партнерства із зарубіжними країнами. Інформаційно-документні потоки динамічно інтегруються в усі види сучасного транспорту України; сприяють підвищенню конкурентоспроможності транспортних підприємств, що зумовлено динамікою внутрішньогалузевих факторів. Галузеві документи в умовах транспортних компаній трансформуються з паперових у електронні форми, що вимагає відповідного нормативного забезпечення їх функціонування та збереження в інформаційних системах транспортної галузі. У таких умовах надзвичайної актуальності набувають проблеми розвитку електронних документів та електронного документообігу як інформаційної основи для модернізації процесів транспортного обслуговування та удосконалення управління діяльністю транспортних підприємств.

Актуальність теми дисертаційного дослідження обумовлена підвищенням значення процесів інформатизації та комп'ютеризації в умовах транспортних послуг, створення інформаційних систем та СЕД в різних транспортних компаніях, які спрямовані на досягнення гнучкого взаємообміну джерелами інформації на усіх рівнях управління у транспортному комплексі. Відповідно виникає об'єктивна потреба формування сучасної СЕД, як документно-інформаційної галузевої інфраструктури транспортного комплексу України, на основі використання сучасних ІКТ, що значно підвищить ефективність діяльності у транспортних компаніях.

Проте узагальнюючі дослідження та комплексні наукові праці за такої проблематики в науковому напрямі документознавства, відсутні. Як самостійний об'єкт документознавчого дослідження електронний документообіг в транспортній галузі досі не аналізувався у межах галузевого документознавства.

Отже, актуальність теми дослідження спрямована на визначення прикладного аспекту формування системи електронного документообігу в інфраструктурі транспортного комплексу України в умовах впровадження

інформаційно-комунікаційних технологій, а також на теоретичне осмислення цих процесів у єдності окремих компонентів досліджуваної системи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження здійснено в рамках комплексної наукової теми Харківської державної академії культури «Документально-комунікаційні структури суспільства: інноваційні стратегії розвитку» (2009 р.) (реєстраційний № 0109U000512) та наукової теми кафедри інформаційно-документних систем ХДАК «Теоретичні, методичні та технологічні проблеми інформатизації документних систем» (2014-2018 рр.).

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні організаційних засад формування системи електронного документообігу в інформаційно-комунікаційній інфраструктурі транспортної галузі України та розробці перспективної моделі інтегрованої системи електронного документообігу на транспортному підприємстві.

Завдання дослідження:

- дослідити теоретичні та організаційні засади формування систем документообігу в транспортній галузі;
- проаналізувати нормативну базу формування СЕД в умовах інформаційно-комунікаційного середовища транспортних підприємств;
- визначити особливості організації документопотоків та електронного документообігу в умовах транспортного підприємства;
- здійснити порівняльний аналіз СЕД в галузях транспортного комплексу;
- запропонувати перспективну модель організації інтегрованої СЕД на транспортних підприємствах.

Об'єкт дослідження – електронний документообіг в транспортній галузі України.

Предмет дослідження – теоретичні, організаційні та методичні аспекти формування системи електронного документообігу на транспортних підприємствах України.

Методи дослідження визначаються специфікою об'єкта дослідження, ґрунтуються на застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів та підходів. Використання в методології системного, функціонального, соціокомунікаційного, інформаційного підходів дало змогу розглянути проблеми організації електронного документообігу як органічної складової інформаційної інфраструктури транспортної галузі. Системний підхід дав можливість виявити сутність і системні властивості об'єкта вивчення – електронного документообігу на транспортних підприємствах, організаційну та функціональну єдність його складових, яким притаманний певний рівень структурної цілісності; умови відновлення зовнішніх та внутрішніх зв'язків системи електронного документообігу, розкрити її як цілісного об'єкта у ретроспективному та поточному станах розвитку. Соціокомунікативний та інформаційний підходи дали можливість визначити головні ознаки предмета дослідження у комунікативних аспектах: на рівні зовнішніх та внутрішніх комунікацій: документних, управлінських, технологічних; та у

інформаційному, що віддзеркалено в специфіці інформатизації галузевого документообігу, формування та оцінювання ефективності систем електронного документообігу підприємства в цілому. На різних етапах дослідження використовувалися методи: діалектичний, логічний, історичний, джерелознавства, структурно-функціонального аналізу, порівняння, соціологічного дослідження, статистичний, моделювання. Метод моделювання дав змогу визначити стратегічні напрями впровадження засобів ІКТ для формування систем електронного документообігу та виявлення ефективності їх функціонування в межах транспортної галузі.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що вперше:

- визначено галузеві структурно-функціональні характеристики документопотоків (з управлінського обліку, надання послуг вантажоперевезення, логістики, митно-брокерських послуг) та електронного документообігу в межах транспортної галузі;

- проаналізовано нормативну базу формування системи електронного документообігу в умовах інформаційно-комунікаційного середовища транспортних підприємств;

- здійснено порівняльний аналіз стану впровадження СЕД в різних видах транспортній галузі, де найбільше поширений документообіг: авіаційному транспорті (система E-Freight), морському транспорті (система «Єдине вікно»), на Укрзалізниці (система «АС МЕСПЛАН»), на основі чого виявлено пріоритетність розробки інтегрованої мультимодальної СЕД для удосконалення існуючих систем, переважно в найбільш затребуваному напрямі - вантажоперевезень;

- запропоновано перспективна модель організації інтегрованої СЕД для транспортного комплексу України, у якій обґрунтовано головна її ідеологія – формування спільного інформаційного середовища на базі корпоративної СЕД транспортних підприємств, відкритого для взаємодії усіх учасників транспортної діяльності; на принципах інтер- або мультимодальних інформаційно-документних комунікацій в межах транспортних перевезень;

- охарактеризовано головні організаційні блоки для формування СЕД у інформаційному середовищі транспортної галузі, що пропонується, серед яких: організаційно-управлінський; документно-діловодний та інформаційно-технологічний блок.

Дістало подальший розвиток:

- теоретико-методичні основи організації впровадження засобів автоматизації документообігу на транспортних підприємствах;

- методика розрахунків комбінованих показників ефективності СЕД, які відображають вплив впровадження системи на інформаційно-виробничу діяльність транспортного підприємства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосуванні теоретичних та методичних положень формування СЕД в підприємствах транспортної галузі, а також у діяльності освітніх установ.

Висновки та результати щодо комплексного аналізу функціонування та удосконалення СЕД на транспортних підприємствах можуть бути використані в наукових дослідженнях сучасного галузевого та електронного документознавства, в навчальній діяльності ЗВО та в системі підвищення кваліфікації працівників документаційної, інформаційної та освітньої галузей. Результати дослідження впроваджено у практичній діяльності транспортних підприємств, на прикладі автотранспортних компаній, про що свідчать акти про впровадження.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано самостійно, наукові результати та висновки одержані дисертантом особисто. Усі публікації за темою дисертаційного дослідження є одноосібними.

Апробація результатів дослідження. Основні висновки й результати дослідження апробовано на наукових конференціях: Міжнародна наукова конференція «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (Харків, 26-27 листопада 2015 р.); Всеукраїнська науково-теоретична конференція молодих учених «Актуальні проблеми розвитку освіти і науки України в умовах глобалізації» (присвячена 10-річчю факультету суспільних наук і міжнародних відносин Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара) (Дніпро, 4-5 грудня 2015 р.); Всеукраїнська науково-теоретична конференція молодих учених «Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття» (Харків, 22-23 квітня 2015 р.); ІХ Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології ХХІ століття» (Одеса, 8-9 вересня 2016 р.); ІІ Всеукраїнська наукова конференція «Актуальні проблеми розвитку освіти і науки України в умовах глобалізації» (Дніпро, 28-29 жовтня 2016 р.); Всеукраїнська науково-теоретична конференція молодих учених «Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття» (Харків, 21-22 квітня 2016 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах» (Дніпро, 29-30 квітня 2016 р.); Міжнародна наукова конференція «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (Харків, 23-24 листопада 2017 р.); Всеукраїнська науково-теоретична конференція молодих учених «Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття» (Харків, 26-27 квітня 2018 р.).

Публікації. Основні результати й висновки дисертаційного дослідження висвітлено в 14 публікаціях: 5 – статті в наукових фахових виданнях (4 статті – у фахових виданнях України; 1 стаття – у зарубіжному (Угорщина) науковому фаховому періодичному виданні); 9 – тези доповідей на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертації підпорядкована логіці дослідження, його меті й основним завданням. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаних джерел (222 найменування), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 212 сторінок, із них 169 сторінок основного тексту (7 авт.арк.), у тому числі 15 рисунків і 3 таблиці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету і завдання, визначено його об'єкт і предмет, показано зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дисертації, публікації автора.

В **першому розділі** «Теоретико-методичні засади формування електронного документообігу у підприємствах транспортної галузі», що містить два підрозділи, розглянуто стан наукової розробки теми; обґрунтовано методологічні засади дисертаційного дослідження, уточнено термінологічний апарат предметної галузі.

Базуючись на ґрунтовному аналізові фахової літератури виявлено, що проблематика функціонування електронного документообігу широко відображена у площині управлінського та технологічного аспектів організації традиційного та електронного документообігу на підприємстві. Проаналізовані джерела інформації дозволяють констатувати наявність прикладних досліджень щодо вирішення завдань його організації, що пов'язане із широким входженням нових технологій обробки інформації в адміністративно-управлінську діяльність (В. Глушков, В. Вітвіцький, В. Аверченков, Н. Польова, М. Євланов В. Алексєєва та ін.). Інший рівень розвитку теорії та методології електронного документообігу спостерігається у документознавчому аспекті, в якому дослідники торкаються проблематики електронного документообігу частково, проте відзначають його місце у структурі документознавства, окреслюють важливі та перспективні напрямки досліджень у сфері електронного документознавства. (С. Кулешов, В. Бездрабко, Г. Швецова-Водка та ін.). У дисертаційному дослідженні Ю. Ковтанюка розвинуто теоретичні засади електронного документознавства як наукового напрямку. Особливості функціонування електронного документообігу на транспортних підприємствах відображено фрагментарно в публікаціях з інформаційного та технічного забезпечення авіаційних перевезень (К. Марінцева, Ю. Чичкан-Хліповка, Є. Юденко, Т. Салій); залізничного транспорту (Ю. Шульдінер, О. Лаврухін та ін.); автотранспортних підприємств (Л. Ачкасова, К. Дядик) та ін.

Масив наукових публікацій, що стосується паперового та електронного документообігу в діяльності транспортного підприємства умовно можна розподілити на такі групи: а) дослідження документообігу в бухгалтерському обліку; б) дослідження документообігу як частини інформаційної системи управління; в) технологічні аспекти електронного документообігу; г) документознавчі аспекти організації документообігу. При цьому, остання група публікацій є найменш чисельною, що підкреслює актуальність предмету нашого дослідження на сьогодні; свідчить про актуальність теми дослідження та необхідність проведення комплексного дослідження організації та

функціонування електронного документообігу в інформаційному середовищі транспортних підприємств, з точки зору документознавчого підходу.

Виявлено, що передумовою для оновлення документознавчого погляду на організацію електронного документообігу підприємства має бути його спрямованість на: задоволення інформаційних потреб користувачів сучасних управлінських технологій та інструментів; застосування в горизонтально-орієнтованих організаційних структурах управління; удосконалення технологій документування інформаційної діяльності (авторства, рейтингування, проведення експертиз, складання клієнтських баз даних, тощо) в цілях управління підприємством; забезпечення потреб сторонніх користувачів інформації про діяльність підприємства; удосконалення документування операцій з обслуговування замовників та контрагентів за допомогою сучасних ІКТ.

Основою методологічного апарату дослідження електронного документообігу транспортного підприємства є комплексний підхід до аналізу технологічних, управлінських та користувацьких аспектів його організації та функціонування. Погляд на електронний документообіг як багатофакторну категорію дозволяє відобразити конкретні особливості СЕД на підприємстві, представити цикл обігу документів у динаміці, зі збереженням зв'язків із внутрішніми та зовнішніми користувачами у відповідності з їх функціями. Методологічний апарат дослідження утворює сукупність загальнонаукових, конкретних та спеціальних методів. Для дослідження електронного документообігу транспортного підприємства та виконання завдань дисертаційного дослідження було використано методи: діалектичний, логічний, історичний, джерелознавства, структурно-функціонального аналізу, порівняння, соціологічного дослідження, експертних опитувань, статистичний. Дослідження спирається на методологічні принципи історизму, об'єктивності, всебічності та цілісності.

Методологічною основою дисертаційного дослідження є теоретичні засади документознавства, соціальних комунікацій, інформатики, менеджменту тощо. Використання в методології системного, функціонального, соціокомунікаційного підходів дозволило системно дослідити проблеми організації електронного документообігу в контексті інформаційного середовища транспортної галузі, виявити цілісне уявлення про тенденції, сутність, характеристики, інструментарій впровадження СЕД на транспортних підприємствах, визначити та обґрунтувати напрями його розвитку та стратегії удосконалення.

У **другому розділі** «Організаційні аспекти формування системи електронного документообігу у транспортних підприємствах», який складається з трьох підрозділів, проаналізовано нормативно-правові засади формування системи документообігу транспортного підприємства; охарактеризовано структуру системи документообігу як складової інформаційної системи управління транспортним підприємством; визначено особливості організації документопотоків та електронного документообігу в умовах транспортного

підприємства.

Досліджено головні складові нормативно-правової бази формування СЕД транспортного підприємства, основою яких є Закони України, а також стандарти, що встановлюють комплекс норм, правил, вимог до документування управлінської інформації та організації документообігу, що набуває особливого значення в умовах запровадження ІКТ та автоматизованих інформаційних систем.

Визначено вплив предметно-галузевих чинників на функціонування документообігу в межах інформаційних систем транспортних підприємств. За результатами комплексного аналізу організаційно-управлінської структури транспортних підприємств, на прикладі автотранспортних компаній, визначено місце в них інформаційних систем, спрямованих на удосконалення документаційного забезпечення внутрішньо-організаційних та зовнішніх комунікацій з метою поліпшення координації, взаємоузгодження та коригування управлінських рішень. За допомогою їх документаційних підсистем стає можливим систематичне накопичення важливої інформації про галузь, про конкурентів з газет, журналів, звітів інститутів дослідження ринку, тощо. Ці дані надходять переважно у текстовому та графічному форматі, тому необхідною є підтримка системи індексування для швидкого пошуку необхідних даних. З точки зору якісних вимог до інформації, має приділятися значна увага таким характеристикам інформації як достовірність джерел, релевантність, оперативність отримання, комплексність, багатократність застосування, тощо. Тому в системі ЕД необхідно врахувати широкі можливості з коригування службових документів на етапах аналізу документу в підрозділах, узгодження та затвердження компетентними посадовими особами. Підкреслено, що система документаційного забезпечення управління транспортного підприємства в сучасних умовах має активніше адаптуватися до сучасних вимог ефективного управління організаційною структурою підприємства загалом.

Підкреслено, що на сучасному етапі розвитку інформаційних технологій результативність функціонування транспортного підприємства, яка є пріоритетним напрямом діяльності, передбачає використання спеціальних ІС, котрі виконують документаційне, аналітичне, організаційне забезпечення процесу управління. Функціональні характеристики ІС враховують поряд з документообігом, процеси архівування та зберігання документів БД, що сприяє поширенню інформаційної взаємодії з усіма учасниками ІС. В основі взаємодії між користувачами ІС перебуває обіг електронних документів про господарські операції, виконані в порядку реалізації технології процесу вантажоперевезення. Документуванню підлягають усі фінансово-господарські операції (фінансування, технічне забезпечення, дотримання встановленого правового та технологічного порядку надання транспортно-логістичних послуг та інші), а відтак ці документи є основою оперативного управління. Аналітична компонента ІС (програмні модулі) відносно документної складової відіграє роль сукупності необхідних інструментів для організації даних (знань) та ефективної

роботи з ними користувачів системи. Одним із вимірів якості управління документною складовою в ІС є повнота врахування відображення в аналітичному інструментарії повноважень, функціональних обов'язків та інформаційних потреб внутрішніх та зовнішніх користувачів ІС, зокрема, фахівців диспетчерської служби, відділу вантажоперевезень та технічного відділу, бухгалтерії та ін. Тож, документна складова є основою інформаційного забезпечення усіх процесів транспортної компанії та функціонування ІС в цілому. Впровадження СЕД дозволяє збільшувати обсяг документів, що обробляються автоматизовано, зокрема в ІС підприємства відзначається інтеграція документів, що отримуються з електронної пошти, баз даних, архівів, функціональних систем управління, обліку та контролю.

Сучасні системи документообігу транспортних компаній, як правило, перебувають на перехідному етапі розвитку. Так, попри те, що більшість із них має підтвердження відповідності сертифікату з управління якістю ISO 9001 (що було необхідною умовою для виходу на європейський ринок транспортних послуг), система документації у меншому ступені відповідає його вимогам. Процеси адаптації системи документообігу до роботи поряд із автоматизованою ІС мають фрагментарний характер, на який вказують: потенціал перенесення частини паперового документообігу в систему електронного документообігу, дублювання функцій підрозділів щодо виконання та контролю руху документів; витрати часу на узгодження положень документів в паперовій та електронній формі тощо.

У **третьому розділі** «Перспективи формування інтегрованої системи електронного документообігу у транспортній галузі», який складається з трьох підрозділів, здійснено порівняльний аналіз систем електронного документообігу в галузях транспортного комплексу; розроблено та запропоновано перспективна модель організації інтегрованої системи електронного документообігу на транспортних підприємствах; а також методика розробки комбінованих показників ефективності впровадження СЕД, на прикладі автотранспортного підприємства.

Здійснений порівняльний аналіз стану впровадження СЕД у різних видах транспорту, на прикладі залізничного, морського та авіаційного, де накопичуються значні за обсягом документопотоки, дозволив виявити та охарактеризувати особливості СЕД. Так, у авіаційному транспорті впроваджено СЕД як для вантажоперевезень, так і для пасажироперевезень; активно функціонує СЕД вантажних перевезень E-Freight, яка розроблена Міжнародною асоціацією повітряного транспорту (IATA). Обіг основних документів у цій системі охоплює такі форми електронних документів: рахунок-фактура, перелік експортованих товарів, авіанакладна, вантажний маніфест відправника, експортна вантажна декларація, акт приймання вантажу, опис-комплекту поставки та інша службова документація. Відзначено, що поширюється в Україні технологія ЕД у секторі пасажирських авіаперевезень, зокрема через електронний квиток, придбання якого є можливим через веб-сайти електронної комерції у вільному доступі. Фіксація факту замовлення квитка відбувається

завдяки інтеграції із ІС підприємства-перевізника (авіакомпанії, аеропорту, тощо). On-line оплата та фіксація оплати здійснюється через інтеграцію веб-сайту-продавця, ІС підприємства-перевізника із ІС електронного банкінгу фінансової установи, через яку проводиться платіж.

Охарактеризовано позитивний досвід використання електронного документообігу, як середовища для колективної взаємодії, у галузі морських вантажних перевезень, в межах якої впроваджено СЕД - «Єдине вікно», яка дозволяє учасникам торгових та транспортних операціях подавати стандартизовану інформацію та документи з використанням єдиного пропускного каналу з метою виконання вимог правового регулювання щодо імпорتنих, експортних і транзитних операцій. Основною СЕД на Укрзалізниці є автоматизована система управління вантажоперевезеннями «АС МЕСПЛАН», завдяки чому вантажовласники самостійно здійснюють подання планів та оперативних заявок на перевезення; в електронному вигляді відбувається завантаження супровідних документів, передбачених правилами перевезення, додавання їх до відповідних електронних перевізних документів; отримання інформації про проходження та операції з документами у внутрішній мережі Укрзалізниці та ін. Впровадження ЕД на Укрзалізниці сприяло прискоренню процесів інформаційного обміну, підвищенню оперативності та ефективності роботи залізничного транспорту, а також підприємств, які користуються його послугами.

Визначено пріоритетні напрями удосконалення СЕД в межах різних видів транспорту, які націлені, переважно на удосконалення документального забезпечення вантажоперевезень; на подальший розвиток систем ЕД через формування робочого інформаційно-документного середовища, відкритого для взаємодії підприємств-перевізників; замовників транспортних послуг; інших учасників транспортної діяльності.

Зважаючи на досліджений вітчизняний досвід впровадження СЕД у різних видах транспортної галузі та на підприємствах транспортного комплексу України, а також враховуючи позитивні приклади у цій сфері, розроблено та обґрунтовано перспективну модель організації інтегрованої СЕД (ІСЕД). Модель системи спрямована на створення спільного інформаційного середовища на базі корпоративної системи електронного документообігу транспортних підприємств, враховує дотримання в процесі її формування засад теорії прийняття управлінських рішень у їх зв'язку із властивостями інформації. Як відзначають дослідники, спільне інформаційне середовище має відповідати критеріям масштабованості (здатності підтримувати роботи одиничних та багатьох користувачів) та розподіленості (здатності забезпечувати одночасну обробку документованої інформації користувачам відокремлених АРМ). Створення спільного інформаційного середовища із застосуванням наведених організаційно-правових та технологічних складових дозволить спростити документні комунікації між користувачами системи. Реалізація цих засад у документних комунікаціях, зокрема суб'єктів транспортно-логістичних послуг, пов'язана із технічними, економічними та

правовими аспектами інформаційної діяльності внутрішніх та зовнішніх користувачів в межах ІС, на основі хмарних технологій.

Документні комунікації в спільному інформаційному середовищі ІС передбачають виконання таких функцій як: а) реєстрація інформації в точках її виникнення; б) аналіз інформації, перетворення, накопичення та розподіл в загальній БД, транспортування та фільтрація інформації. Базовими складовими ІС ЕД для контролю документопотоків в ній має бути: схема документообігу в процесі перевезення та експедирування вантажів; схема обігу (або життєвого циклу) вхідних документів, які застосовуються в процесі вантажоперевезень та порядок їх проходження в системі документообігу підприємства-вантажоперевізника; схему обігу (або життєвого циклу) вихідних та внутрішніх документів, які застосовуються в процесі вантажоперевезень та загальний порядок їх проходження в системі документообігу. Специфічні для транспортної галузі документопотоки та їх життєвий цикл обумовлюється домінуванням фінансових документів, у зв'язку з чим, доцільним є застосування комбінованої схеми управління документаційними потоками. Її сутність полягає в забезпеченні спільної участі структурних підрозділів та служби діловодства (в якості центру управління документопотоками) в процесах документування інформації.

У перспективній моделі, зокрема у схемі управління галузевими документопотоками з надання транспортних та логістичних послуг, на прикладі автотранспортного підприємства, адаптовано теоретичні положення комбінованого управління документацією до організаційної структури підприємства та специфіки діяльності підприємства як оператора мультимодальних вантажоперевезень. Підкреслено, що важливою складовою удосконалення функціонування документної комунікації у межах транспортних підприємств стає визначення результативності впровадження СЕД на основі вивчення комбінацій показників, які надають можливість окреслити шляхи розвитку СЕД з позиції документаційного забезпечення управління.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження досягнуто мету, вирішено всі поставлені завдання, що дозволило дійти основних наукових висновків.

1. Дослідження сучасних наукових поглядів на системи електронного документообігу в транспортній галузі ґрунтувалося на багатоаспектному аналізові публікацій фахівців з документознавства, інформатики, соціальних комунікацій, менеджменту, державного управління та ін. За результатами дослідження теоретичних та організаційних засад формування систем електронного документообігу в транспортній галузі виявлено, що значну увагу автори публікацій приділяють техніко-технологічним аспектам організації документообігу на підприємстві, що обумовлено широким впровадженням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в роботу підприємств, зокрема в їх адміністративно-управлінську діяльність. Недостатньої уваги набули питання організації документообігу на підприємстві, в тому числі у

транспортній галузі, з точки зору документознавчого підходу; в цьому напрямі спостерігаються лише фрагментарні аспекти вивчення проблематики електронного документообігу, його перспективність та важливість для розвитку вітчизняної науки та практики. Таким чином, підкреслюється актуальність предмету дослідження та необхідність проведення комплексного аналізу організації та функціонування електронного документообігу в інформаційному середовищі транспортних підприємств, з точки зору документознавчого підходу.

2. Особливої важливості для формування СЕД у транспортній галузі набуває її нормативна база, серед складових якої значущим є застосування стандартів, що встановлюють комплекс норм, правил, вимог до документування управлінської інформації та організації документообігу. Відзначено корисність та важливість стандартів: ДСТУ 2732:2004 «Діловодство й архівна справа», ДСТУ 4423-1:2005 «Керування документаційними процесами», що поширюється на сферу керування документаційними процесами в організаціях, державних або приватних, для внутрішніх та зовнішніх користувачів, які також відповідають вимогам систем управління якістю ISO 9001 та ISO 14001. Загально-правову основу функціонування документообігу в Україні закладено у ст. Конституції України, яка встановлює права та обов'язки особи у сфері інформації (Ч. 2 ст. 34). Базовими правовими засадами документообігу на підприємстві є «Правила організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях», затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18.06.2015 р. №1000/5. Основою нормативної бази функціонування електронного документообігу, в тому числі й для транспортної галузі, є Закони України «Про електронні документи та електронний документообіг», який встановлює основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів; «Про електронний цифровий підпис» та інші.

3. Специфіку та сутнісні структурно-функціональні характеристики галузевих електронних документів (ЕД) в транспортній галузі визначено за результатами аналізу організації документопотоків та електронного документообігу в галузі. Встановлено, що організація документообігу характеризується високим рівнем адаптованості до умов зовнішнього та внутрішнього середовища, відповідає організаційно-функціональній структурі підприємства, усталеній практиці менеджменту та вимогам нормативно-правових актів. У сучасних умовах спостерігається функціонування змішаної системи документообігу: паперового та електронного. В системах переважно циркулює документація, пов'язана з управлінським обліком, наданням послуг вантажоперевезення, логістики, митно-брокерських послуг. Функціональні характеристики системи враховують також, поряд з функціями динамічного документообігу, архівування та зберігання документів в базі даних, що забезпечує підвищення прозорості первинного обліку та дозволяє

забезпечувати інформаційні потреби управління, а також розширювати сферу інформаційної взаємодії з учасниками транспортної діяльності.

На основі вивчення інформаційних систем та їх документних підсистем в межах управління та організації діяльності сучасних транспортних компаній, в тому числі через опитування та спостереження, визначено певні проблеми щодо раціональної організації систем документообігу. Виробничі завдання та функції домінують над завданнями упорядкування та налагодження їх інформаційного та документаційного забезпечення; спостерігається недооцінювання керівництвом потенційних переваг та значення СЕД; недостатньо розвивається їх інформаційна інфраструктура, базована на комп'ютерно-комунікаційних технологіях. Адаптація системи документообігу до АІС має ситуативний характер, на який вказують: дублювання функцій підрозділів щодо виконання та контролю руху документів; витрати часу на узгодження положень документів в паперовій та електронній формі тощо. Виявлено типові недоліки впровадження СЕД у практиці підприємств транспортного комплексу, що обумовлюють потребу у розробці науково-методичних підходів до подолання цих недоліків та формування ефективної СЕД.

4. Зважаючи на багатомірність складових (видів, галузей, підприємств та установ) транспортного комплексу України, здійснено порівняльний аналіз сучасного стану впровадження СЕД у різних галузях транспортного комплексу, зокрема на прикладі залізничного, морського та авіаційного транспорту, в яких накопичуються значні обсяги документів. Виявлено, що у авіаційному транспорті впроваджено СЕД вантажних перевезень E-Freight, яка розроблена Міжнародною асоціацією повітряного транспорту (ІАТА); її структура об'єднує АРМ суб'єктів, які пов'язані з процесом вантажних перевезень: авіаційні, експедиторські та вантажні компанії, митні органи, вантажоодержувачів, суб'єктів наземної інфраструктури; а її функціональна роль полягає в організації електронного обігу документів для побудови безпаперового ланцюга авіаційних вантажних перевезень. У секторі пасажирських авіаперевезень поширеною є послуга через електронний квиток, придбання якого є можливим через веб-сайти електронної комерції, які є у вільному доступі. У морському транспорті використовується СЕД «Єдине вікно», як середовище для колективної взаємодії для морських вантажних перевезень, яка дозволяє подавати стандартизовану інформацію та документи з використанням єдиного пропускового каналу з метою виконання вимог правового регулювання щодо імпорتنних, експортних і транзитних операцій. В межах залізничного транспорту впроваджено СЕД для пасажироперевезень та вантажоперевезень, що дозволило Укрзалізниці значно скоротити витрати часу на оформлення усіх необхідних документів. Основою для переведення документообігу в електронний (безпаперовий) вигляд на Укрзалізниці є автоматизована система управління вантажоперевезеннями «АС МЕСПЛАН». В підприємствах автотранспортної галузі спостерігається тенденція децентралізованого шляху

впровадження СЕД, недостатні організаційні дії щодо розробки єдиної галузевої СЕД.

Обґрунтовано значення СЕД в діяльності усіх видів транспортної галузі, яку визнано дієвим інструментом підвищення господарської ефективності компанії через існування переваг у користуванні в порівнянні з традиційною (паперовою) технологією. Широке застосування СЕД у діяльності транспортних галузей та підприємств дозволяє поширити їх функціональний зміст як інформаційного середовища управління, здійснення контролю та колективної взаємодії. Перспективним орієнтиром розвитку СЕД у транспортному комплексі має стати інтегрована мультимодальна система ЕД, яка супроводжуватиме окремі види перевезень (вантажоперевезень та пасажироперевезень) одночасно в будь-якій транспортній галузі; та в межах якої мають функціонувати через інформаційно-комунікаційні канали різні електронні галузеві документи, стаючи об'єктом для міжгалузевого та міжнародного взаємообміну, наприклад: авіанакладна (для авіаперевезень); подорожній лист (для автомобільних перевезень); залізнична накладна (для залізничних перевезень); коносамент (для морських перевезень).

5. Розроблено перспективну модель організації інтегрованої СЕД (ІСЕД) для транспортного комплексу України, у якій об'єднано позитивний досвід впровадження СЕД у різних видах транспортної галузі та на підприємствах. Відзначено та обґрунтовано головну ідеологію системи – формування спільного інформаційного середовища на базі корпоративної системи електронного документообігу транспортних підприємств, відкритого для взаємодії усіх учасників транспортної діяльності (працівників та користувачів). Враховуючи методологічні аспекти організації транспортних перевезень, ІСЕД повинна забезпечувати інформаційні потреби транспортного підприємства в двох якостях: як оператора мультимодальних перевезень, котрий керує інформаційними потоками та координує дії учасників та як учасника інтер-або мультимодальних інформаційно-документних галузевих комунікацій.

Перспективна модель організації ІСЕД у транспортному комплексі, на прикладі автотранспортного підприємства, схематично та змістовно окреслила наступні блоки для формування системи:

- організаційно-управлінський блок системи (підсистеми - АРМ підрозділів);
- документно-діловодний блок (схеми загального документообігу в процесі транспортування; схеми життєвого циклу галузевих електронних документів: вхідних, вихідних та внутрішніх; схема управління галузевими документопотоками з надання транспортних та логістичних послуг);
- інформаційно-технологічний блок (інтернет-технології та веб-сайти, хмарні сервіси та мобільні додатки тощо).

Запропоновано можливі показники оцінювання СЕД у транспортній галузі, які мають стати важливим практичним результатом впровадження таких систем, за умов окреслення очікуваних вигід для транспортної галузі у напрямі підвищенні її інформаційної та виробничої ефективності.

Перспективними напрямками подальших досліджень є: компаративний аналіз систем електронного документообігу в транспортній галузі України та європейських країн; інформаційне проектування та моделювання єдиної системи електронного документообігу у транспортній галузі України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

Статті, опубліковані у наукових фахових виданнях України:

1. Корнійчук К.С. Електронний документообіг в інфраструктурі управління підприємством / К.С. Корнійчук // Вісн. Харк. держ. акад. культури. Серія: Соціальні комунікації. — 2016. — Вип. № 50. — С. 188-197.

2. Корнійчук К.С. Електронний документообіг як інформаційна основа модернізації діяльності транспортного підприємства/ К.С. Корнійчук // Вісн. Кн. палати. — 2017. — № 10. — С. 31-36.

3. Корнійчук К.С. Проблеми класифікації документації транспортного підприємства за вимогами міжнародного стандарту/ К.С. Корнійчук // Вісн. Кн. палати. — 2018. — № 4. — С.43-46.

4. Корнійчук К.С. Система електронного документообігу E-FREIGHT та її використання в транспортній галузі/ К.С. Корнійчук // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — Київ, 2018. — № 2. — С. 45-51.

Статті у виданнях іноземних держав:

5. Корнійчук К.С. Развитие электронного документооборота в среде предприятия // The scientific heritage (Social sciences)). — 2018. — № 22. — С. 75- 78. (Угорщина).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Корнійчук К. С. Важливість впровадження системи електронного документообігу в залізнично-транспортному комплексі України // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнародної наук. конф., 27-27 жовтня 2015 р. – Харків : ХДАК, 2015. – С. 175-176.

7. Корнійчук К.С. Системи електронного документообігу в залізнично-транспортному комплексі України: питання впровадження // Актуальні проблеми розвитку освіти і науки України в умовах глобалізації : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 4-5 грудня 2015 р. – Дніпропетровськ: ДНУ ім. Олесь Гончара, 2015. – С. 203-204.

8. Корнійчук К. С. Значення систем електронного документообігу в інформаційно-транспортному комплексі України // Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття: матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 22-23 квітня 2015 р. – Харків : ХДАК, 2015. - С.215-216.

9. Корнійчук К.С. Галузеве тлумачення сутності поняття «електронний документообіг на підприємстві» у сучасних публікаціях: термінологічний аналіз // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології ХХІ

століття : зб. матеріалів ІХ Міжнар. наук.-практ. конфер., Одеса, 8-9 верес. 2016 / Одес. нац. політех. ун-т. — Одеса, 2016 — С. 86-90.

10. Корнійчук К.С. Документаційне забезпечення управління діяльністю суб'єкта господарювання // Актуальні проблеми розвитку освіти і науки України в умовах глобалізації : матеріали ІІ всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 28-29 жовтня 2016 р. – Дніпро : ДНУ ім. Олесь Гончара, 2016. – с. 249-251.

11. Корнійчук К. С. Переваги впровадження електронного документообігу на Укрзалізниці // Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 21-22 квітня 2016 р. – Харків : ХДАК, 2016. - С.342-344.

12. Корнійчук К.С. Проблематика дослідження електронного документообігу на вітчизняних підприємствах // Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 29-30 квітня 2016 р. – Дніпропетровськ : ДНУ ім. Олесь Гончара, 2016. – с. 254-255.

13. Корнійчук К.С. Інформаційні системи суб'єктів господарювання як елемент соціокультурного простору // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнародної наук. конф., 23-24 листопада 2017р. – Харків : ХДАК, 2017. - С. 241-242.

14. Корнійчук К.С. Класифікація документації транспортного підприємства за вимогами стандарту ISO // Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття: матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 26-27 квітня 2018 р. – Харків : ХДАК, 2018. - С. 279-280.

АНОТАЦІЯ

Корнійчук К.С. Формування системи електронного документообігу в транспортному комплексі України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.02 Документознавство. Архівознавство. — Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського, Київ, 2019.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню організаційних засад формування системи електронного документообігу в інформаційно-комунікаційному середовищі транспортної галузі України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що здобувачем вперше комплексно проаналізовано галузеві структурно-функціональні характеристики документопотоків та документообігу в межах транспортної галузі, які обумовлено зовнішніми та внутрішніми факторами впливу на галузеві документи в межах різних видів транспорту та напрямів (вантажоперевезень та пасажироперевезень); проаналізовано нормативну базу формування системи електронного документообігу в умовах інформаційно-комунікаційного середовища транспортних підприємств. У дослідженні здійснено порівняльний аналіз стану впровадження СЕД в різних видах

транспортній галузі: авіаційному транспорті (система E-Freight), морському транспорті (система «Єдине вікно»), на Укрзалізниці (система «АС МЕСПЛАН»), на основі чого виявлено пріоритетність розробки інтегрованої мультимодальної СЕД для удосконалення існуючих систем. Запропоновано перспективна модель організації інтегрованої СЕД для транспортного комплексу України, у якій обґрунтовано головна її ідеологія – формування спільного інформаційного середовища на базі корпоративної СЕД транспортних підприємств, на принципах інтер- або мультимодальних інформаційно-документних комунікацій. Охарактеризовано головні організаційні блоки для формування СЕД: організаційно-управлінський; документно-діловодний та інформаційно-технологічний блок.

Ключові слова: електронний документообіг, системи електронного документообігу, транспортна галузь, транспортні підприємства, інформаційно-комунікаційні технології, Україна.

АННОТАЦІЯ

Корнейчук К.С. Формирование системы электронного документооборота в транспортном комплексе Украины. - Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата наук по социальным коммуникациям по специальности 27.00.02 Документоведение. Архивоведение. – Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского, Киев, 2019.

Диссертация посвящена обоснованию организационных основ формирования системы электронного документооборота в информационно-коммуникационной среде транспортного комплекса Украины. Применение системного, функционального, социокоммуникативного, информационного подходов позволило диссертанту выявить и обосновать специфические свойства отраслевых документов и систем электронного документооборота в условиях транспортных предприятий; определить перспективы развития интегрированной системы электронного документооборота; определить методы повышения эффективности деятельности на транспортных предприятиях в условиях их информатизации.

Научная новизна исследования заключается в том, что соискателем впервые определены специфические черты развития электронного документооборота на транспортных предприятиях, учитывая документоведческий и управленческий аспекты. Проанализирована нормативная база формирования системы электронного документооборота в условиях информационно-коммуникационной среды транспортных предприятий, особое внимание уделено использованию стандартов, отражающих нормы и правила документирования управленческой информации и организации документооборота. Проведен сравнительный анализ внедрения СЭД в различных видах транспортной отрасли: авиационном транспорте (система E-Freight), морском транспорте (система «Единое окно»), в железнодорожном транспорте (система «АС МЕСПЛАН»), на основе чего

выявлены приоритетность разработки интегрированной мультимодальной СЭД для усовершенствования существующих систем. Проанализированы структурно-функциональные характеристики системы электронного документооборота, на примере автотранспортных предприятий. Выявлено, что в исследуемой системе преимущественно циркулирует документация, связанная с управленческим учетом, оказанием услуг грузоперевозки, логистики, таможенно-брокерских услуг.

Разработана и предложена перспективная модель организации интегрированной СЭД для транспортного комплекса Украины, в которой обоснованно главная ее идеология - формирование единого информационного пространства на базе корпоративной СЭД транспортных предприятий, открытого для взаимодействия для всех участников транспортной деятельности; на принципах интер- или мультимодальных информационно-документных коммуникаций. Охарактеризованы основные организационные блоки для формирования СЭД в информационной среде транспортной отрасли, среди которых: организационно-управленческий; документо-делопроизводственный и информационно-технологический блок.

Получили дальнейшее развитие: теоретико-методические основы организации внедрения средств автоматизации документооборота на транспортных предприятиях; методика расчетов комбинированных показателей эффективности внедрения системы электронного документооборота на информационно-производственную деятельность транспортного предприятия.

***Ключевые слова:** электронный документооборот, системы электронного документооборота, транспортная отрасль, транспортные предприятия, информационно-коммуникационные технологии, Украина.*

ANNOTATION

Korniychuk K. S. Electronic document management system in transport complex of Ukraine. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for the degree of a candidate of Science in Social Communications (doctor of philosophy) on specialty 27.00.02 – Document Studies, Archival Studies. – The Vernadsky National Library of Ukraine, NAS of Ukraine. – Kyiv, 2019.

The dissertation is devoted to the substantiation of the organizational principles of the formation of the electronic document management system in the information and communication environment of the transport industry infrastructure of Ukraine.

The scientific novelty consists in application of the comprehensive approach to analyze the sectorial structure-functional characteristics of the documents flow and circulation in the transport industry, which is due to the influence of the external and internal factors on sectorial documents within different types of transport and orientations (cargo and passenger transportation); and to examine the legal framework in formation of the electronic document management system under conditions of the information and communication environment of transport enterprises. The study made a comparative analysis of the state of the EDMS

implementation in different types of transport industry: aviation transport (E-Freight system), maritime transport (“Single Window” system), Ukrainian railways (“AS MESPLAN”), which defines the priority development of integrated multimodal EDMS to improve the existing systems. The research suggests the perspective model of the integrated EDMS organization for the transport complex of Ukraine, which substantiates its main ideology – formation of a common information environment on the basis of the corporative EDMS of transport enterprises, based on the principles of inter- or multimodal information-document communications. The main organizational blocks for the formation of EDMS, such as institutional and management structure; document management and information technology block, are described.

***Key words:** electronic documents circulation, electronic document management system (EDMS), transport industry, transport enterprises, information and communication technologies, Ukraine.*